

УДК 378.14

Ковінько А. В.*

МОТИВАЦІЙНИЙ КРИТЕРІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

У публікації наголошується, що професійна готовність майбутнього вчителя до використання арт-терапії в навчально-виховному процесі як цілісне утворення інтегрує в собі мотиваційно-ціннісний компонент як необхідний та системотвірний. Автором розкривається зміст мотиваційного критерію, який є мірою оцінювання ступеня усвідомлення студентами потреби опанування арт-терапевтичних технологій та їх використання для продуктивної організації навчальної, проектної, дослідницької, самостійної та позанавчальної діяльності учнів з метою всебічного розвитку їх особистості. Теоретично обґрунтовуються показники мотиваційного критерію, виокремлюються три рівні його сформованості: низький (репродуктивний), середній (рефлексивний) і високий (дослідницький).

Ключові слова: майбутні учителі, мотивація, мотиваційний критерій, показники та рівні сформованості мотиваційного критерію, арт-терапія, професійна готовність.

Вплив технічного прогресу, розвиток сучасних освітніх технологій актуалізує проблему підготовки компетентного та творчого вчителя, який володіє інтегрованими знаннями в галузі сучасної арт-терапії, здатний самостійно опановувати нові арт-терапевтичні технології, добирати ефективні педагогічні та арт-терапевтичні технології для покращення якості навчання учнів, організовувати навчально-виховний процес на високому рівні з використанням сучасних арт-терапевтичних технологій, які сприяють розвитку творчого потенціалу молодшого школяра.

Такий перебіг справ значно актуалізує звернення до мотивації майбутнього вчителя як головної рушійної сили в процесі формування професійної готовності майбутніх учителів до використання арт-терапії в навчально-виховному процесі.

Успіх професійного навчання визначається готовністю студента до професійно-спрямованої діяльності. Теоретичні засади формування професійної готовності висвітлено в наукових працях (М. Дьяченко, І. Зимня, Л. Кандибович, О. Леонтьєв, В. Моляко, К. Платонов, А. Прангішвілі, Р. Сімко, В. Чичикін, Д. Узнадзе та ін.); зокрема щодо інноваційної професійної діяльності (О. Бартків, І. Богданова, Ю. Будас, Ю. Власенко, І. Гавриш, О. Ібатулліна та ін.).

У сучасній системі освіти, особливо дошкільної та початкової, арт-терапія перебуває на етапі становлення. Найбільший розвиток отримали такі її форми, як арт-терапія за допомогою зображувального мистецтва, танцювально-рухова терапія та казкотерапія як форма бібліотерапії. Ці форми арт-терапії активно обговорюються в науковій літературі, презентуються на різних конференціях і тренінгах. Меншою мірою описана робота українських арт-терапевтів у рамках кольоротерапії (Л. Волкова, Є. Пінчук), драмотерапії (Є. Вознесенська), музикотерапії (Г. Побережная, М. Полякова), манкотерапії як форми пісочної терапії (В. Шевченко) тощо.

Утім аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що проблема розроблення критеріїв оцінювання рівня професійної готовності майбутніх учителів до використання арт-терапії в навчально-виховному процесі як інструменту для подальшого вимірювання (діагностики) і проведення експериментальної роботи нині залишається недостатньо дослідженою.

Метою статті є обґрунтування важливості формування мотиваційно-ціннісного компоненту професійної готовності майбутніх учителів до використання арт-терапії в навчально-виховному процесі, розроблення мотиваційного критерію та його показників.

*© Ковінько А. В.

Вивчення стану наукового розроблення проблеми дозволяє констатувати, що мотивація є одним із найважливіших чинників, що забезпечує успіх у діяльності, від неї залежить активність особистості, вона спрямовує на досягнення чітко окресленої мети [2; 4; 6]. І. Гавриш стверджує, що будь-яка діяльність завжди полімотивована, оскільки зумовлюється складним переплетінням різноманітних мотивів [3, с. 136].

Зазначимо, що арт-терапія відкриває простір для творчих пошуків педагога, адже прийняття й перероблення образної інформації мають рівнозначну цінність і доповнюють одне одного. Кращого інструменту, ніж казка, малюнок, гра, розповідь, людство ще не вигадало. Арт-терапія допомагає формувати особистість, її світогляд, життєві стратегії та сценарії, навчаючи дитину бути творцем власного життя. До провідних технологій арт-терапії, які є найбільш ефективними в роботі з молодшими школярами, відносимо казкотерапію, ізотерапію, музичну терапію тощо.

Аналіз наукових праць, присвячених дослідженню професійної готовності майбутніх учителів та її структурних компонентів надав можливість дотримуватися положення, що професійна готовність майбутніх учителів до використання арт-терапії в навчально-виховному процесі як цілісне утворення включає мотиваційно-ціннісний компонент, який є першим, провідним і системотвірним – виражає особистісні та психологічні якості, наявність інтересу, потреби, прагнення досягти успіху в ефективній організації навчально-виховного процесу із застосуванням арт-терапії, усвідомлення її переваг і недоліків, педагогічних можливостей, потреби до самоосвіти в цьому напрямку педагогічної діяльності, виявлення ініціативи, прагнення до творчої активності, здатності до самоаналізу та рефлексії.

Для діагностики сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту професійної готовності майбутніх учителів до використання арт-терапії в навчально-виховному процесі ми виокремили мотиваційний критерій. У педагогічному словнику критерій (від гр. *kriterion* – «засіб для судження (міркування)») визначається як ознака, на основі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація чогось; міра судження, оцінки будь-якого явища [7, с. 149]. Г. Білецька зазначає, що «у педагогічній науці критерії визначають характеристики, за якими оцінюють та порівнюють педагогічні явища, процеси тощо» [1, с. 20]. Н. Замерченко під критерієм розуміє якісну характеристику об'єкта моніторингового дослідження, еталонну ознаку, що є основою класифікації [5].

Як зазначено в дослідженні С. Решетника, «система міжнародних стандартів ISO критерій визначає як міру відбиття цілісності властивостей об'єкта, що забезпечує його існування; методологічний інструментарій управління якістю освіти; ідеальний зразок, що відображає вищий, досконалий рівень досліджуваного явища; засіб вибору або виміру альтернатив. А показник – це конкретний вимірник критерію, що робить його доступним для спостереження, обліку й фіксування» [8, с. 218].

Таким чином, можна зробити висновок, що мотиваційний критерій сформованості професійної готовності майбутніх учителів до використання арт-терапії в навчально-виховному процесі – це міра оцінювання ступеня усвідомлення студентами необхідності опанування арт-терапії та її використання в навчально-виховному процесі.

У наукових дослідженнях (Є. Воропаєва, Г. Ісаєва, Н. Замерченко, О. Ковальчук, О. Леонтьєв, Т. Пахомова, Г. Раджабалієв, В. Свистун та ін.) мотиваційний критерій розглядається як мотиви, інтереси, потреби, які визначають здатність і спрямованість людини до саморегуляції, самовизначення, самореалізації, рефлексії та самоствердження.

Мотиваційний критерій оцінювання рівня готовності майбутніх учителів до використання арт-терапії в навчально-виховному процесі характеризується прагненням до оволодіння цією технологією, наявністю особистого інтересу до можливих способів їх застосування в навчально-виховному процесі, усвідомленням важливості оволодіння вміннями застосовувати арт-терапію в навчально-виховному

процесі; наявністю чітко визначеної програми саморозвитку щодо її використання; здатністю виявляти творчість у створенні нових знань.

Стан або рівень розвитку об'єкта, що вивчається відповідно до визначених критеріїв, характеризується наявністю показників, які відбивають найбільш важливі стійкі властивості об'єкта, що забезпечують його існування (В. Багрій, Г. Белецька, О. Деревянко, С. Решетник, Ю. Романишин, В. Тернопільська та ін.). Як зазначає С. Решетник, показникам відводиться важлива роль у діагностуванні, а саме завдяки ним створюється можливість судити про розвиток явища, що вивчається [8, с. 218]. Показникам властива конкретність, що у свою чергу надає можливість розглядати їх більш частково щодо критерію, і діагностичність, що дозволяє йому бути доступним для спостереження й обліку.

Ураховуючи вищезазначене, у контексті нашого дослідження ми визначили показники мотиваційного критерію та методи їх діагностики:

- усвідомлення студентами значущості педагогічного потенціалу арт-терапії, потреба в оволодінні знаннями з арт-терапії та інструментально-технологічними вміннями, необхідними для роботи з цією технологією; переважання пізнавальних мотивів (тест-опитувальник для діагностики мотивації досягнення успіху, методика Т. Елерс; діагностика мотивів навчальної діяльності студентів (методика А. Реан і В. Якуніна в модифікації Н. Бадмаєвої); спостереження тощо);

- розуміння важливості використання арт-терапії майбутніми вчителями початкових класів для продуктивної організації навчальної, проектної, дослідницької, самостійної та позанавчальної діяльності учнів з метою всебічного розвитку їх особистості (анкета «Педагогічна самооцінка здатності майбутніх учителів до організації навчально-виховного процесу з використанням арт-терапії» (розроблена самостійно), спостереження тощо);

- прагнення до самовдосконалення, самоосвітньої діяльності, бажання створювати, реалізовувати та поширювати нові ідеї щодо застосування арт-терапії в навчально-виховному процесі (анкета «Мотивація студентів педагогічного вишу до самоосвіти» (розроблена самостійно); спостереження тощо).

Для оцінювання мотиваційного критерію необхідно вивчити інтереси студентів до виконання спеціально дібраних і розроблених завдань, установити, як студенти здійснюють самоаналіз, чи спроможні до самопізнавальної та самоосвітньої діяльності, як регулюють і корегують свої дії під час виконання творчих завдань, як виявляються вольові зусилля в складних ситуаціях.

Ураховуючи ступінь вияву визначених показників мотиваційного критерію, виокремимо рівні сформованості мотиваційно-ціннісного компонента готовності майбутніх учителів початкових класів до використання арт-терапії в навчально-виховному процесі: високий (дослідницький); середній (рефлексивний); низький (репродуктивний).

Високий рівень (дослідницький) сформованості мотиваційного критерію професійної готовності майбутніх учителів початкових класів до використання арт-терапії в навчально-виховному процесі характеризується виявом активності та наполегливості під час виконання запропонованих завдань, усвідомленням значущості педагогічного потенціалу арт-терапії, активним прагненням студентів оволодіти знаннями з арт-терапії та інструментально-технологічними вміннями, необхідними для роботи з ними. Майбутній учитель має стійку мотивацію до постійного самовдосконалення та самоосвітньої діяльності, бажання створювати, реалізовувати та поширювати нові ідеї щодо застосування арт-терапії в навчально-виховному процесі.

Середній рівень (рефлексивний) сформованості мотиваційного критерію готовності майбутніх учителів початкових класів до використання арт-терапії в навчально-виховному процесі характеризується розумінням студентами важливості

педагогічного потенціалу арт-терапії, виявленням інтересу до використання арт-терапії в навчально-виховному процесі початкової школи, але й побоюванням труднощів в організації навчальних занять з їх застосуванням, фрагментарним прагненням до самовдосконалення, самоосвіти та бажанням створювати, реалізовувати та поширювати нові ідеї щодо застосування арт-терапії в навчально-виховному процесі, виявленням певного інтересу до здобуття знань з арт-терапії та інструментально-технологічних умінь, необхідних для роботи з арт-терапевтичними технологіями.

Низький рівень (репродуктивний) сформованості мотиваційного критерію готовності майбутніх учителів початкових класів до використання арт-терапії в навчально-виховному процесі характеризується розумінням студентами педагогічного потенціалу арт-терапії, небажанням здобувати інформаційно-технологічні знання та інструментально-технологічні вміння, необхідні для роботи з арт-терапевтичними технологіями, відсутністю прагнення до самовдосконалення, самоосвітньої діяльності, бажання створювати, реалізовувати та поширювати нові ідеї щодо застосування арт-терапії в навчально-виховному процесі, а також демонстрацією прихильності репродуктивного навчання.

Отже, підсумовуючи викладене зазначимо, що осмислення студентами власних мотивів, потреб, інтересів, цінностей, прагнень щодо здійснення професійної педагогічної діяльності в інноваційних умовах є спонукальним чинником до оволодіння арт-терапевтичною технологією та методикою її застосування в навчально-виховному процесі початкової школи для підвищення свого професійного рівня й розвитку арт-терапевтичної компетентності в цьому напрямку.

Перспективи подальших досліджень полягають у висвітленні результатів експериментальної перевірки рівнів сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту професійної готовності майбутніх учителів початкових класів до використання арт-терапії в навчально-виховному процесі.

Література:

1. Білецька Г. А. Критерії, показники й рівні сформованості природничо-наукової компетентності майбутніх екологів / Г. А. Білецька // Освіта та педагогічна наука. – 2014. – № 2. – С. 19-24.
2. Воропаева Е. Э. Структура и критерии готовности педагога к инновационной деятельности [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.science-education.ru/pdf/2014/4/110.pdf>.
3. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Гавриш Ірина Володимирівна. – Х., 2006. – 579 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
5. Замерченко Н. И. Формирование PR-компетентности бакалавров в условиях вуза как средство повышения конкурентоспособности педагога : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Замерченко Наталия Ивановна. – М., 2012. – 185 с.
6. Занюк С. С. Психологія мотивації : [навч. посібник] / С. С. Занюк. – К. : Либідь, 2011. – 304 с.
7. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д : Изд. центр «МарТ», 2005. – 174 с.
8. Решетник С. М. Критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України до службової діяльності / С. М. Решетник // Зб. наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» – 2013. – № 2 (8). – С. 217-223.

Ковинько А. В.

МОТИВАЦИОННЫЙ КРИТЕРИЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ГОТОВНОСТИ
 БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ АРТ-ТЕРАПИИ
 В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

В публикации отмечается, что профессиональная готовность будущего учителя к использованию арт-терапии в учебно-воспитательном процессе как целостное образование интегрирует в себе мотивационно-ценностный компонент как необходимый и системообразующий. Автором раскрывается содержание мотивационного критерия, который является мерой для оценки степени осознания студентами необходимости освоения арт-терапевтических технологий и их использования для продуктивной организации учебной, проектной, исследовательской, самостоятельной и внеучебной деятельности учащихся с целью всестороннего развития их личности. Теоретически обосновываются показатели мотивационного критерия, выделяются три уровня его сформированности: низкий (репродуктивный), средний (рефлексивный), высокий (исследовательский).

Ключевые слова: будущие учителя, мотивация, мотивационный критерий, показатели и уровни сформированности мотивационного критерия, арт-терапия, профессиональная готовность.

Kovinko A. V.

MOTIVATIONAL CRITERION OF PROFESSIONAL READINESS
 OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR ART THERAPY IN THE EDUCATIONAL PROCESS

The article deals with professional readiness of teachers to use art therapy in the educational process as a cohesive formation that integrates in itself motivational-value component as a necessary and system-forming component. It is indicated that art therapy opens creative research space for the teacher, for the acceptance and processing of image information with equivalent value and complement each other.

It is noted that a better tool than fairy tales, drawings, games, stories, mankind has not invented. The author points out that art therapy helps shape identity, his/her outlook, life strategies and scenarios, teaching a child to be the creator of his/her own life. The leading art-technology therapies which are the most effective in working with primary school pupils: fairytales therapy, drawing therapy, music therapy are highlighted in the article.

The author reveals the contents of the motivational criterion, which is a measure for assessing the degree of awareness of students' need mastering the art of therapeutic technologies and their usage for productive learning organization, students' design, research, independent and extracurricular activities in order to all-round development of their personality.

The motivational criteria is theoretically justified, the assessment which was carried out according to the developed diagnostic tools, test questionnaire to diagnose motivation for success (T. Ehlers's method), diagnosis motives of students' educational activity (method originally developed by A. Ryan and V. Yakunin but modified by N. Badmaeva), the questionnaire «Pedagogic self-assessment ability of teachers to the organization of educational process using art therapy» (independently developed), the questionnaire «The motivation of students' self-education of higher educational establishments» (independently developed).

The degree of manifestation of defined performance criteria of future teachers' professional motivation is given; three levels of its formation: low (reproductive), average (reflective), high (research) are distinguished in the article. The author describes a characteristic of each of the defined levels of future primary school teachers to use art therapy in the educational process.

Key words: prospective teacher, motivation, motivational criterion, indicators and levels of motivational criterion, art therapy, professional readiness.

Рецензент: Кохановська О.В.